

PHOKAIA'DAKİ TAŞ KULE ANIT MEZARININ ÜST YAPISINA AİT GÖZLEMLER

(LEV. 16-18)

Suat ATEŞLİLER*

ABSTRACT

The so-called Taş Kule is a freestanding unique and monumental tomb located near Phokaia. The tomb was cut from the bedrock. It was studied and published by N. Cahill in 1988. The tomb was built in two stories, the lower storey is rectangular but the upper storey shows a pyramidal tomb model apart from the lower storey. The upper storey was set marginally at the north side of the tomb and has a four stepped podium; lowest three steps on the north side are missing, only fourth step surrounds the cubic part. The steps show the main direction which has a false door. The false door is not an isolated motif, it is functioning with the pyramidal tomb model, described on the upper storey.

Eski Foça'nın yaklaşık 7 km. doğusunda yer alan ve yerli halk arasında Taş Kule ya da Taş Ev olarak isimlendirilen anıt mezar, masif, kireçtaşı bir ana kayadan işlenerek yapılmıştır. Dikdörtgen biçimli ana gövde, basamaklı üst yapı ve kuzey yönündeki kısa kenarında yer alan temsili kapı yapının üç ana kısmını oluşturmaktadır. Mezar odası, yapının dikdörtgen ana gövdesi içinde yer almaktadır; cenazenin yerleştirileceği mezar yuvası odanın güney kenarına yanaştırılmıştır. Mezarın giriş kapısı ile ana mezar odası arasında bir geçiş odası bulunmaktadır.

Taş Kule üzerine yapılan en kapsamlı çalışma N. Cahill'in 1984 yılında Berkeley'deki California Üniversitesinde gerçekleştirdiği master tezi¹, ve 1988 yılında yayınladığı makalesidir². Yapı farklı bilim

---

* Yrd.Doç.Dr. Suat ATEŞLİLER, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü-Aydın.

¹ Cahill 1984.

² Cahill 1988.

adamlarınca 6. yüzyılın ikinci yarısından 4. yüzyılın içlerine kadar tarihlenmektedir³. Taş Kule'nin dikdörtgen alt yapısı ve basamaklı üst yapısı bir bütün halinde düşünüldüğünde yapının Anadolu'da ve İran'da bir benzeri bulunmamaktadır; anıt mezarın kuzey kenarına yanaşık basamaklı üst yapısı (Fig. 1a), Sardeis'deki Piramid Mezar⁴, İran'da, Pasargadae'daki Kyros Anıt Mezarı (Fig. 4b)⁵, Persepolis yakınında Takh-i Rustam adıyla bilinen bitirilmemiş Anıt Mezar (Kambyses Mezarı?) (Fig. 4a)⁶ ve güneybatı İran'daki Gur-i Dukhtar Anıt Mezarı ile karşılaştırılır⁷. N. Cahill, basamaklı podyuma sahip söz konusu mezarların Taş Kule üzerinde yer alan "basamaklı geçiş" oranla çok daha büyük ölçülere sahip olduklarını, ancak etkileşimin bulunduğunu belirtir⁸; Cahill'in "basamaklı geçiş" olarak isimlendirdiği kısım, yapının üzerindeki kübik gövde ile dikdörtgen planlı ana yapı arasında bağlantı sağlayan basamaklardır (Fig. 1a-b). Yapı, biçim olarak bir bütün içinde değerlendirilmiş ve bizce bir piramid mezar modelinin tasvir edildiği üst yapı (Fig. 2a-b), değerlendirme içinde ana gövdeden ayrılmamıştır.

Taş Kule'nin kuzey yönündeki kısa kenarına işlenmiş olan temsili kapısı, basamaklı üst yapının anlaşılması için bir kilit noktasıdır. Üzerinde kübik, masif bir gövde taşıyan basamaklı üst yapı, ana yapının kuzey kenarına doğru yanaştırılmış (Fig. 1a-b) ve kübik gövdenin etrafını saran dört basamaktan sadece en üstte yer alanı kübik gövdenin kuzey kenarını dolaşırken diğer üç basamak kuzey kenar çizgisinde son bulmaktadır. Kübik gövdenin üç yanının basamaklarla çevrilirken temsili kapıya bakan

³ Akurgal 1961, 294-295, Abb. 262 (4. yüzyıl); Akurgal 1978, 118, Fig. 40 (4. yüzyıl); Praschniker-Theuer 1979, 177, 194 (320-310); Serdaroğlu 1979, 355, Abb. 6a-b, 7 (M.Ö. 390-380); Waelkens 1980, 6 (4. yüzyıl); Cahill 1988, 498 (M.Ö. 540-470); Ratte 1992, 154 (M.Ö. 550-Erken 5. yy.). Ayrıca bkz. Briant 2002, 84, 893, 1030. 2001 yılında Ankara'da yapılan 23. Kazı Sonuçları Toplantısında Phokaia Kazısı 2000 yılı sunumunda Prof.Dr. Ömer Özyiğit Taş Kule'de yapılan restorasyon ve temizlik çalışmaları hakkında bilgi vermiş ve yapının Xenophon'un Kyropaidia adlı eserinde adı geçen (Xen. Kyr. 7. 3. 4-5), Sardeis Savaşında ölen Pers generali Abradatas'a ait anıt mezar olması gerektiğini belirtmiş, yapıyı 6. yüzyılın ortasına tarihlenmiştir. Söz konusu öneriyle ilgili görüşlerimiz de bu makale içinde değerlendirilecektir.

⁴ Hanfmann 1983, 42, 103; Nylander 1970, 93; Ratte 1992, 135-161; Kleiss 1996, 135-140; Dusing 2003, Fig. 51.

⁵ Von Gall 1979, 271-279;

⁶ Kleiss 1971, 157-162.

⁷ Von Gall 1979, 277, Taf. 41. 1; Cahill 1988, 491; Kleiss 1996, 137-138, Abb. 1 d, 3.

⁸ Cahill 1988, 491.

kuzey kenarının çevrilmemiş olması basamaklı üst yapının yönünün kuzey olduğunu ve dolayısı ile temsili kapı ile aynı yöne baktıklarını gösteriyor olmalıdır. Üst yapıda yer alan en alt basamak ile alt yapının yan kenarları arasındaki geçişin bir düzlemlerle gerçekleşmesi, üst yapıya alt yapının uzun kenarlarından bakıldığında sadece dört basamak izlenebilmesini, temsili kapının yer aldığı kısa kenardan bakıldığında ise yapının yan kenarlarının da bir basamak oluşturması nedeniyle bu cephedeki basamak sayısının beşe yükselmesine neden olmaktadır. Üst yapı için vurguladığımız bu özelliklere dayanarak önerimiz, temsili kapının, yapının dikdörtgen biçimli ana gövdesine ait veya tek başına bir motif olarak değil, üst yapıda tasvir edilen piramidal podyumlu bir anıt mezar modelinin temsili kapısı olarak düşünülmesi gereğidir. Taş Kule anıt mezarının, tüm yapı düşünüldüğünde biçim olarak Anadolu'da ve İran'da bir benzerinin bulunmaması üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Yapıya ilk bakışta dikkat çeken yapının tümü değil, üst bölümdeki basamaklı podyum ve kübik gövdedir. Dikdörtgen ana gövde ile basamaklı üst yapı birbirinden bağımsız iki ayrı yapı izlenimi vermekte, ana gövdenin düz ve yalın dikdörtgen biçimi ile üst yapının basamaklandırılmış dikkat çekici yapısı arasında bir zıtlık oluşmaktadır. Ana gövdenin batı uzun kenarında yer alan ve mezar odasına girişi sağlayan kapının işlevsel bir görevi olduğunu ve ana gövdenin girişini sağladığını, ancak kuzey kısa kenarda, basamaklı üst yapının hemen altına işlenmiş temsili kapının ise anıt mezardan izole edilmiş bir motiften⁹ ziyade anıt mezarın kuzey kenarına yanaştırılarak işlenmiş piramidal podyumlu temsili mezarın sembolik girişi olduğunu düşünüyoruz. Temsili kapının önünde bulunan sunu ya da Zoroastrizm dinsel törenlerinde kullanılan ateş çukuru¹⁰ bu noktada bazı dini seremonilerin gerçekleştirildiğini¹¹ göstermesi açısından önemlidir. Taş Kule'nin temsili kapısının önünde gerçekleştirilen seremonilerin anıt mezarlar önlerinde gerçekleştirilen benzerlerini Daskyleion'dan bulunmuş iki kabartma üzerinde izleyebiliyoruz.. Birinci kabartma tek magos'lu kabartma olarak tanınan kabartmadır¹². Kabartma üzerinde, lentosu üstünde boynuz benzeri çıkıntıya sahip bir mezar kapısının önünde duran ve elinde bir barsom demeti tutan magos

⁹ Cahill 1984b, 144.

¹⁰ Cahill 1984a, 27; Cahill 1984b, 145; Cahill 1988, 493-495.

¹¹ Cahill 1984a, 28; Cahill 1984b, 145; Cahill 1988, 493.

¹² Büsing-Kolbe 1978, 120-121. Fig. 26; Nolle 1992, 35. Lev. 14 a; Von Gall 1988, 568. Lev. 33 a.

tasvir edilmiştir. Magos'un diğer elinde kapının altına doğru uzanmış bir baston yer alır. Kabartmada tasvir edilen kapı Taş Kule örneğindeki gibi dört panelli kapı kanadına sahiptir. Kapının konsolu üzerinde iki silme vardır; kapıyı işleyen sanatçı birinci silmeyi düz şekilde işlemiş olsa da, uç noktasında yer alan kyma kapama plakası ve onun üstündeki silme ile birlikte meydana getirdiği boynuz benzeri kyma reversa profili sanatçının, Daskyleion'da satrap Artabazos'a ait saray yapısının pencere lentosunda¹³ da benzer profilin yer aldığı Ion kyma sırası tasvirini yansıtmak istediğini ortaya koymaktadır; ancak böyle bir kabartma bloğunda çok ince bir işçilik isteyen bu detaydan vazgeçerek bu kuşağı düz şekilde bırakmış olabileceği düşünülebilir; fakat bu tür kabartmaların boyandığını da dikkate alacak olursak, olası Ion kyma sırasının boyanmış olabileceğini de yadsınamamak gerekir. Kabartma üzerinde tasvir edilen ve kapı ile aynı zemine basan magos'la kapı yüksekliği arasında bir orantı yapılacak olunursa kapının muhtemel yüksekliğinin yaklaşık olarak 2.2 m.'ye ulaştığı anlaşılır. Seremoni olayı muhtemelen Daskyleion'daki bir Anıt Mezarın ya da bir Heroon'un önünde geçmektedir.

Daskyleion'dan bulunmuş olan bir diğer kabartma¹⁴ üzerinde iki magos bir anıt mezarın kapısı önünde sunu yaparken tasvir edilmişlerdir. Kabartma üzerinde, mezar ya da bir Heroon'un kapısının lentosu üzerindeki profiller görülmektedir; diğer kabartmada yer alan lento profillerine oranla daha özenle detaylandırılmışlardır; gerek lento yüksekliğinin daha fazla oluşu, gerekse kapı kenar pervazının çoklu silmelerden meydana gelmiş olması, bu kabartmada tasvir edilen kapının daha büyük ve daha zengin bezemeli işlendiğini göstermektedir. Magos'lar ile kapı arasında yapılacak bir orantıyla kapı yüksekliğinin 2 m.'yi aştığını belirtmek mümkündür. Büyük Kyros'un Sardeis Savaşında ölen savaş arabaları komutanı¹⁵ Abradatas'ın anıt mezarı önünde hayvan (at ve koyun) kurban ettirmesi¹⁶, çift magos'lu kabartma üzerinde tasvir edilen koyun ve boğa başlarının belki de tanrılaştırılmış bir kahramanın mezarı (Heroon) önündeki seremoniyi yansıttığını göstermektedir. Taş Kule anıt mezarının temsili kapısı önün-

¹³ Ateşlier 2001, 151-153, Fig. 17-19.

¹⁴ Borchhardt 1968, 201. Lev. 57; Bernard 1969, 22-28. Fig. 6-8; Büsing-Kolbe 1978, 120. Fig. 25; Nolle 1992, 38-40. Lev. 15 c.

¹⁵ Xen. Kyr. 8. 3. 18

¹⁶ Xen. Kyr. 7. 3. 7

deki sunu çukurunun da aynı amaçlı kullanılmış olması muhtemeldir.

Kapı lentosu üzerindeki boynuz benzeri çıkıntı yapan profil ile karşılaştırılabilecek örnekler arasında Xerxes'in Yunanistan seferinde Mardonios ile birlikte iki generalinden biri olan Pharnakes oğlu Artabazos'un M.Ö. 477'de Daskyleion satraplığına atanmasından¹⁷ sonra gerçekleştirdiği anlaşılan inşa programı çerçevesinde Daskyleion'da inşa edilen saray yapısının pencere lentosunda kullanılan profil¹⁸, Pasargadae'daki Kyros Anıt Mezarının kapı lentosu¹⁹, Naqsh-e Rostam'deki Ka'ba-i Zardusht'daki kapı lentosu²⁰ ve Pasargadae'deki Zendan-i Suleiman'nın kapı lentosu²¹ gösterilebilir.

Taş Kule anıt mezarının tarihlenmesi ve kime ait olabileceği konusu da tartışmalıdır. 2001 yılında Ankara'da yapılan 23. Kazı Sonuçları Toplantısında Phokaia Kazısı 2000 yılı sunumunda Prof.Dr. Ömer Özyiğit Taş Kule'de yapılan restorasyon ve temizlik çalışmaları hakkında bilgi vermiş ve yapının Xenophon'un Kyropaidia adlı eserinde adı geçen²², Sardeis Savaşında ölen Pers generali Abradatas'a ait Anıt Mezar olması gerektiğini belirtmiş, yapıyı M.Ö. 6. yüzyılın ortasına tarihlemiştir²³. Xenophon'un Kyropaidia adlı eserinde bahsedilen mezar yapısı (ya da Tümülüs?) muhtemelen Pers'lerin Batı Anadolu'da inşa ettikleri ilk mezar yapısı olmalıdır. Xenophon, Pers'lerin, Sardeis'i M.Ö. 547/6'da ele geçişi sırasında Sardeis Savaşında ölen²⁴ Susa kralı Abradatas²⁵ için köleleri kullanarak²⁶, Paktolos'u gören bir yamaçta mezar yapıldığını²⁷ belirtmektedir. Xenophon,

¹⁷ Thuk. 1. 129.

¹⁸ Ateşlier 2001, 151-153, Fig. 17-19.

¹⁹ Cahill 1988, 496. Fig. 15 (Stronach 1978, Fig. 18 a.); profil için bkz. Nylander 1970, Fig. 31 b.

²⁰ Cahill 1984, Fig. 33. (Schmidt 1970, Fig.12 a.).

²¹ Cahill 1988, 497. Fig. 16 (Stronach 1978, Fig. 65 a.).

²² Xen. Kyr. 7. 3. 4-5

²³ 2001 yılında Ankara'da yapılan 23. Kazı Sonuçları Toplantısı Phokaia sunumu 2002 yılında basılan Kazı Sonuçları Bildirilerinde yayınlanmamış olduğu için sadece sunumla ilgili bilgi verebiliyorum.

²⁴ Xen Kyr. 7. 1. 29-32; 7. 3. 3.

²⁵ Xen. Kyr. 5. 1. 3; 6. 3. 35.

²⁶ Xen. Kyr. 7. 3. 4.

²⁷ Xen. Kyr. 7. 3. 5.

²⁸ Ateşlier 2002, 77-95.

pasajında Abradatas'ın naaşının mezara götürülmek üzere karısı Panthea tarafından sürülen ya da çekilen Harmamaxa²⁸ adını verdiği bir cenaze arabası ile taşındığından bahseder²⁹. Büyük Kyros'un emri ile Abradatas'ın onuruna çok sayıda hayvan (at ve koyun) kurban edilmiş³⁰, mezarına birçok süs eşyası bırakılmış³¹ ve mezarın yanına Abradatas adına büyük bir anıt dikilmiştir³². Abradatas'ın Karısı Panthea kocasının ölümünden sonra intihar etmiş, ve muhtemelen kocasının yanına gömülmüştür³³. Xenophon, Abradatas ile karısı Panthea adına dikilen ve üzerinde Asur dilinde bir metnin yer aldığı Anıt'tan da söz eder³⁴. Büyük Kyros, bu anıt mezarı bizzat kendi inşa ettirmiş ve önünde matem tutmuştur³⁵. Ch. Ratte, daha önce G. M. A. Hanfmann'ın da önerdiği gibi Xenophon'un sözünü ettiği bu mezarın Sardeis'deki Piramid Mezar olabileceğini belirtmektedir³⁶. Piramid Mezar'da yapılan kazı çalışmalarında M.Ö. 6. yüzyılın ortasını ve ikinci yarısını işaret eden seramik malzemeler ele geçirilmiştir³⁷. Xenophon'dan alınan verilere göre Taş Kule'nin Abradatas'ın mezarı olması mümkün görülmemektedir; Xenophon cenazenin Paktolos'u gören bir yamaca yapılan bir mezara defnedildiği belirtmekte³⁸ ve cenazenin bir Harmamaxa ile taşındığını anlatmaktadır. Cenazenin Sardeis'den yaklaşık 150 km. mesafedeki Taş Kule'ye nakli mantıklı görülmemektedir. Eğer Taş Kule'nin söz konusu mezar olduğu kabul edilirse, Batı Anadolu'da inşa edilen ilk Pers anıt mezarı olması gerekir, fakat Sardeis'deki Piramid Mezar'ın özgün yapısının piramidal bir podyuma sahip olması (Fig. 3, 4c), bunun yanında Taş Kule'nin ana gövdesi üzerinde benzer biçimli bir piramidal yapının yer alması, iki örnekten Sardeis mezarınının daha erken olması gerektiğini, Taş Kule'nin ise piramidal formu benzer bir yapıdan

---

²⁹ Xen. Kyr. 7. 3. 4.

³⁰ Xen. Kyr. 7. 3. 7.

³¹ Xen. Kyr. 7. 3. 7; 7. 3. 11.

³² Xen. Kyr. 7. 3. 11.

³³ Xen. Kyr. 7. 3. 14.

³⁴ Xen. Kyr. 7. 3. 15-16.

³⁵ Xen. Kyr. 7. 3. 16.

³⁶ Ratte 1992, 160 (Hanfmann, BASOR 162, 1961,31, n. 45.). Mezar, Paktolos nehrinin doğusunda, Sardeis akropolünden aşağı doğru inen yüksek yamacın kuzey kenarında yer alır.

³⁷ Ratte 1989, 206-215 (malzemeler arasında iki adet Akhaemenid kasesi de bulunmaktadır.).

³⁸ Xen. Kyr. 7. 3. 4-5.

esinlenmiş olabileceğini düşünmek daha mantıklı görülmektedir. Taş Kule'nin yapımı sırasında piramidal üst yapının kuzey kenara yanaştırılarak yapılmış olmasının nedenleri arasında ana kayanın işlenerek biçimlendirildiği mezarın formunda, ana kayanın yapım öncesindeki şeklinin de rol oynamış olabileceği unutulmamalıdır.

Abradatas'ın mezarının Sardeis'deki Piramid Mezar olduğu kabul edilirse, söz konusu mezarın İran örneklerinden daha erken olacağını, dolayısı ile İran'da yer alan anıtsal mezarların öncülü durumuna geleceğini vurgulamak gerekir. Ch. Ratte'nin M.Ö. 6. yüzyıl'ın ortası ile erken 5. yüzyıl arasına tarihlediği³⁹ Piramid Mezar'da Alyattes Mezarında olduğu gibi dişli keski kullanılmamıştır⁴⁰. Dişli keski ilk olarak Yunanlı heykeltıraşlarca 6. yüzyılın ilk yarısında, taş ustalarınca yüzyılın son çeyreğinde kullanılmıştır⁴¹. Pasargadae'da M.Ö. 550-530 tarihleri arasında dişli keski kullanımını sınırlı sayıda iken M.Ö. 518'de inşa edilen Persepolis'de kullanımı çok yaygındır. Dişli keskinin İran'daki asıl kullanımının M.Ö. 530-518 yılları arasında başladığı düşünülmektedir⁴². Perslerin Batı Anadolu'yu ele geçirdikleri M.Ö.547/6 tarihinden sonra İran'a çalıştırılmak üzere götürülen Lydia'lı ve Ionia'lı taşçı ustaları tarafından bilinen alet İran'daki yapılarda kullanılmaya başlanmıştır. Alyattes Döneminde Lydia, Yunan ve hatta Yakın Doğu mimari ustaları arasında yakın bir ilişki olduğu bilinmektedir⁴³; Alyattes mezarında kullanılan taş işçiliği ile Piramid Mezarın taş işçiliği arasındaki benzerlikler⁴⁴ Piramid Mezarın tarihlenmesi konusunda yardımcı olmaktadır. Bunların yanısıra Pasargadae'deki Kyros Anıt Mezarının mezar odası iç ölçüleri (3.17 m. Uzunluk, 2.11 m. Genişlik, 2.11 m. Yükseklik) ile Sardeis'deki Alyattes Tümülüsü mezar odasının iç ölçülerinin (3.32 m. Uzunluk, 2.37 m. Genişlik, 2.33 m. Yükseklik)⁴⁵ benzer

---

³⁹ Ratte 1989, 215; Ratte 1992, 154.

⁴⁰ Ratte 1992, 153.

⁴¹ Nylander 1965, 49-55. Pl.1-14; Nylander 1966a, 373-376. Pl. 95; Nylander 1966b, 131, 142. Fig.1; Nylander 1967, 56-59; Nylander 1972, 311-318; Nylander 1974, 216-222; Nylander 1975, 317-323. Fig.1-4; Nylander 1977, 141-145; Nylander 1979a, 236-239; Nylander 1979b, 351-352; Nylander 1983, 265-269; Nylander 1988, 1029-1038; Nylander 1990, 76-89; Nylander 1991, 1037-1052; Guepin 1963, 34-52.

⁴² Ratte 1992, 153.

⁴³ Ratte 1993, 1-12.

⁴⁴ Ratte 1992, 153.

⁴⁵ Ratte 1992, 158.

olması nedeniyle G. M. A. Hanfmann her iki yapının inşasında da aynı ustaların çalışmış olabileceğini önermiştir⁴⁶. Ch. Ratte ise belki de aynı atölyenin ustalarının Kyros mezarında çalışmış olabileceklerini belirtmektedir⁴⁷. Alyattes'in mezarının yaklaşık M.Ö. 560 dolayında yapılmış olduğu düşünülürse aynı ustaların, ya da aynı atölyenin ustalarının otuz yıl sonra Kyros Anıt Mezarının inşasında çalışmış olabilecekleri düşünülebilir.

Xenophon'un Abradatas'ın mezarı için belirttiği "Paktolos'u gören bir yamaç" ifadesi ve bu bölgede bugüne dek ortaya çıkarılan tek anıt mezarın Sardeis'deki Piramid Mezar oluşu, bu mezarın Abradatas'ın Anıt Mezarı olduğu konusundaki görüşlerin ağırlık kazanmasına sebep olmaktadır. Kyros'un yapımı ile ilgilendiği anlaşılan bu mezar eğer gerçekten Piramid Mezar ise Kyros'un kendi mezarını da Lydia'dan getirttiği ustalarca inşa ettirmiş olması muhtemeldir.

Son dönemde Prof.Dr. Ersin Doğer ve Yrd.Doç.Dr. İsmail Gezgin'in Kyme yakınlarında, Öküzköy'de buldukları polygonal taşlardan inşa edilmiş piramidal yapılı anıt mezar⁴⁸ söz konusu anıt mezarların içinde önemli bir yere sahip olmalıdır. Bu mezar üzerine ileride yapılacak çalışmalar belki de bizim düşüncemizi destekleyen sonuçlar verecektir, çünkü eldeki veriler ışığında Piramidal yapılı anıt mezarların gelişim süreci İran'dan Anadolu'ya doğru değil, Anadolu'dan İran'a doğru gerçekleşmiştir.

---

⁴⁶ Hanfmann 1983, 57.

⁴⁷ Ratte 1992, 158.

⁴⁸ Doğer-Gezgin 1996, 169-174.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Antik Kaynaklar

Xen. Kyr.	Xenophon, Kyropaidia.
Thuk.	Thukydides

Modern Kaynaklar

Ateşlier 2001	Ateşlier, S., "Observations on an Early Classical Building of the Satrapal Period at Daskyleion", T. Bakır (Ed.), Proceedings of the First International Symposium on Anatolia in the Achaemenid Period, Bandırma 15-18 August, 1997, ACHAEMENİD ANATOLIA, PIHANS 92, Nederland Institut voor het Nabije Oosten, Leiden, 2001, 147-168.
Ateşlier 2002	Ateşlier, S., "Pers Ölü Gömme Geleneğinde Cenaze Harmaksa'ları", OLBA 5, 2002, 77-95.
Bernard 1969	Bernard, P., "Les bas-reliefs greco-perses de Dascylion a la lumiere de nouvelles decouvertes", RA 1969, 17-28.
Borchhardt 1968	Borchhardt, J., "Epichorische, gräko-persisch beeinflusste Reliefs in Kilikien", IstMitt 18, 1968, 161-211.
Briant 2002	Briant, P., From Cyrus to Alexander, A History of the Persian Empire, 2002, Winona Lake, Indiana, Eisenbruns.
Büsing-Kolbe 1978	Büsing-Kolbe, A., "Frühe griechische Türen", JdI 93, 1978, 66-174.
Cahill 1984a	Cahill, N., Taş Kule, A Tomb Near Eski Foça, Turkey, Master of Arts., 1984, University of California, Berkeley.
Cahill 1984b	Cahill, N., "Taş Kule: A Tomb Near Eskifoça, Turkey", 2. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 16-20 Nisan, İzmir, 1984, 143-151.
Cahill 1988	Cahill, N., Taş Kule: A Persian-Period Tomb near Phokaia", AJA 92, 1988, 481-501.
Doğer- Gezgin 1996	Doğer, E.-Gezgin, İ., "Aiolis'de Bir Anıt", Arkeoloji Dergisi IV, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996, 169-174.
Dusinberre 2003	Dusinberre, Elspeth, R. M., Aspects of Empire in Achaemenid Sardis, Cambridge University Press, 2003.
Guepin 1963	Guepin, J. P., "On the Position of Greek Artists Under Achaemenid Rule", Persica 1, 1963, 34-52
Hanfmann 1983	Hanfmann, G. M. A., Sardis From Prehistoric to Roman Times, 1983.
Kleiss 1971	Kleiss, W., "Der Takh-i Rustam bei Persepolis und das Kyros-Grab in Pasargadae", AA, 1971, 157-162.

- Kleiss 1996 Kleiss, W., "Bemerkungen zum Pyramid Tomb in Sardes", *IstMitt* 46, 1996, 135-140.
- Nolle 1992: Nolle, M., *Denkmaler vom Satrapensitz Daskyleion*, Berlin, 1992.
- Nylander 1965 Nylander, C., "Old Persian and Greek Stonecutting and the Chronology of Achaemenid Monuments: Achaemenid Problems I", *AJA* 69, 1965, 49-55.
- Nylander 1966a Nylander, C., "The toothed-chisel in Pasargadae: Further notes on old Persian stonecutting", *AJA* 70, 1966, 373-376.
- Nylander 1966b Nylander, C., "Clamps and Chronology (Achaemenid Problems II)", *IrAnt* 6, 1966, 130-146.
- Nylander 1970 Nylander, C., 1970, *Ionians in Pasargadae*, Uppsala.
- Nylander 1972 Nylander, C., "Foreign Craftsmen in Achaemenid Persia", *Vth International Congress of Iranian Art (Archaeology, Tehran, 1968 (Tehran 1972) vol.I. 311-318.*
- Nylander 1974 Nylander, C., "Masons' Marks in Persepolis", *Proceeding of the IInd Annual Symposium on Archaeological Research in Iran, Tehran, 1974, 216-222.*
- Nylander 1975 Nylander, C., "Anatolians in Susa-And Persepolis ?", *Acta Iranica. Hommagenes Et Opera Minora,III, Leiden, 1975, 317-323.*
- Nylander 1977 Nylander, C., "Greek and Lydian Craftsmen in Achaemenid Persia", *Atti Del XVI. Congresso Di Storia Dell'Architettura, Atene,1969 , (Roma 1977) 141-145.*
- Nylander 1979a Nylander, C., "Masons' Marks in Persepolis", *Akten Des VII. Internationalen Kongresses Für Iranische Kunst Und Archäologie, München,1976, (1979) AMIran Erg.bd.6, 236-239.*
- Nylander 1979b Nylander, C., "Achaemenid Imperial Art", in M. Trolle Larsen, Ed., *Power and Propaganda. A Symposium on Ancient Empires (Mesopotamia, Copenhagen Studies in Assyriology 7)*, Copenhagen 1979: 345-359.
- Nylander 1983 Nylander, C., "Architecture grecque et pouvoir persan", in *Architecture et Societe de l'arcaisme grec a la fin de la republique romaine, Collection de l'Ecole Francaise de Rome, 66, 1983, 265-269.*
- Nylander 1990 Nylander, C., "Considerations sur le travail de la pierre dans la cultura perse", in *Pierre éternelle du Nil au Rhin. Carrieres et prefabrication, Bruxelles, 1990, 76-80.*
- Nylander 1991 Nylander, C., "The Toothed Chisel", *Archeologia Classica, XLIII, 1991, 1037-1052.*
- Praschniker-Theuer 1979 Praschniker, C.-Theuer, M., *Das Mausoleum von Belevi, FIE (Forschungen in Ephesos) VI, 1979, Wien*

- Ratte 1989 Ratte, C. J., *Lydian and Monumental Architecture at Sardis*, Diss., 1989, University of California at Berkeley.
- Ratte 1992 Ratte, C. J., "The Pyramid Tomb at Sardis", *IstMitt* 42, 1992, 135-161.
- Ratte 1993 Ratte, C. J., "Lydian Contributions to Archaic East Greek Architecture", *Les Grands Ateliers D'Architecture Dans Le Monde Egeen Du Vie siecle av. J.-C.*, Actes du colloque d'Istanbul, 23-25 mai 1991, ed. J. Courtils-J.C. Moretti, *Varia Anatolica* III, 1993, 1-12.
- Serdaroğlu 1979 Serdaroğlu, Ü., "Bautätigkeit in Anatolien unter der persischen Herrschaft", in *Palast und Hütte*, Berlin, 347-356.
- Von Gall 1979 Von Gall, H., "Bemerkungen zum Kyrosgrab in Pasargadae und zu verwandten Denkmälern", *AMIran* 12, 1979, 271-279.
- Von Gall 1988 Von Gall, H., "Das Felsgrab von Qizqapan. Ein Denkmal aus dem Umfeld der achaemenidischen Königsstrasse", *BaM* 19, 1988, 557-582.
- Waelkens 1980 Waelkens, M., "Das Totenhaus in Kleinasien", *Antike Welt* 4, 1980, 3-12.

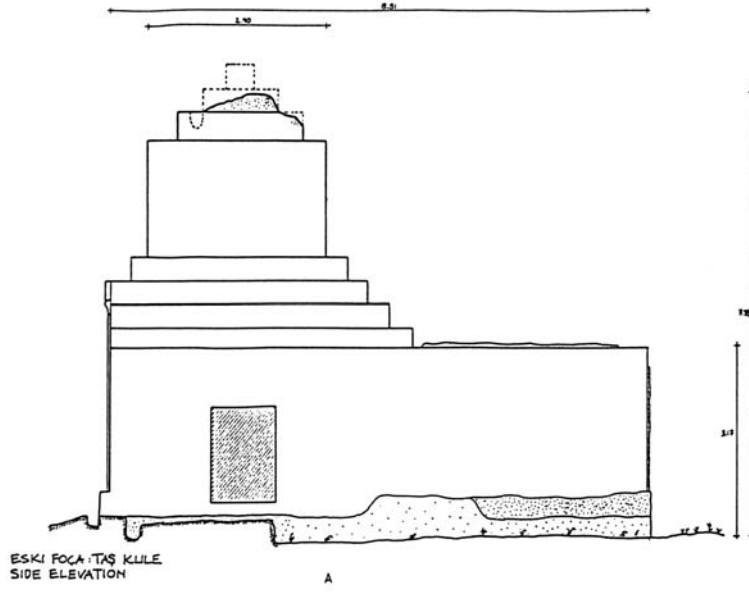

Fig. 1a Taş Kule, batı yönden bakış. Cahill, 1988, Fig. 6.

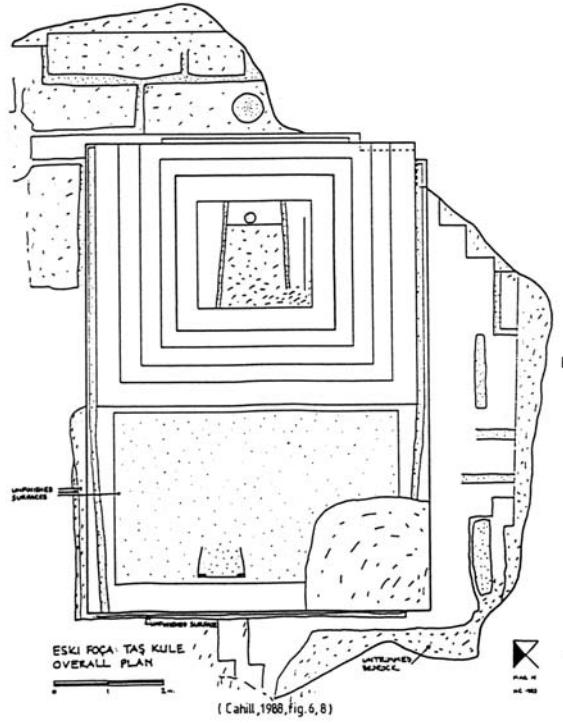

Fig. 1b Taş Kule, üstten bakış. Cahill, 1988, Fig. 8.

LEVHA 17

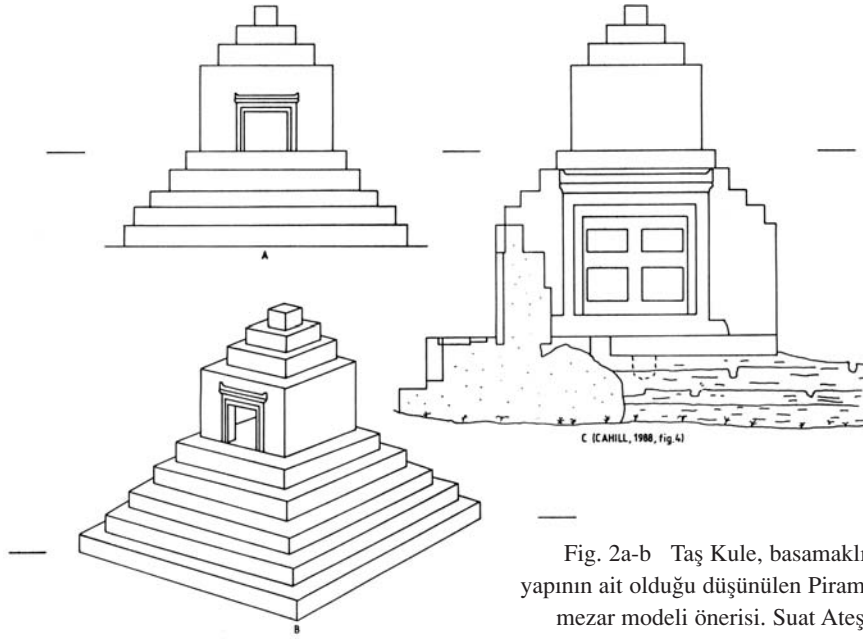

Fig. 2a-b Taş Kule, basamaklı üst yapının ait olduğu düşünölen Piramidal mezar modeli önerisi. Suat Ateşlier.
Fig. 2c Taş Kule, temsili kapı ve piramidal üst yapıya kuzey yönden bakış. Cahill, 1988, Fig.4.

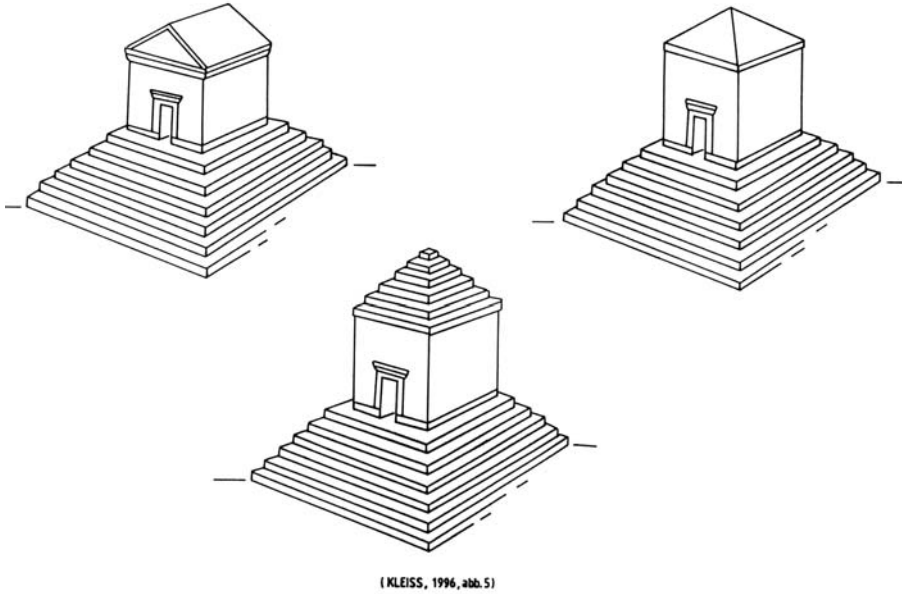

Fig. 3 Sardeis'deki Piramid Mezarın çatı yapısına ait öneriler. Kleiss, 1996, Abb. 5.

LEVHA 18

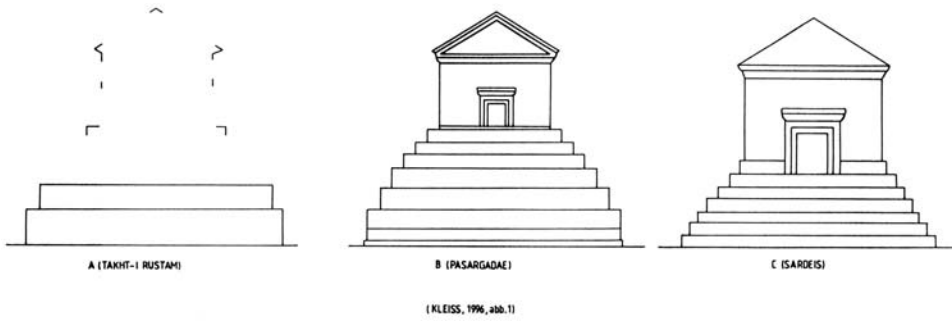

Fig. 4a Takht-i Rustam (Kambyses Anıt Mezarı?). Kleiss, 1996, Abb. 1a.

Fig. 4b Pasargadae, Kyros Anıt Mezarı. Kleiss, 1996, Abb.1b.

Fig. 4c Sardeis, Piramid Mezar. Kleiss, 1996, Abb.1c.